

TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA ASARLARNI BADIY IDROK ETISH BO'YICHA O'QUVCHILARNING MANTIQUIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH

Isayeva Muxsina

Annotatsiya. Ushbu maqolada tasviriy san'at darslarida asarlarni badiiy idrok etish bo'yicha o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish hamda, tasviriy san'at asarlarini badiiy tahlil qilish jarayonida o'quvchilarni mantiqiy fikrlashini takomillashtirish texnologiyalaridan foydalanish keltirilgan. Tasviriy san'at asarining badiiy tahlili qilingan.

Kalit so'zlar: Rassom, asar, g'oya, ijod, ramz, timsol

So'nggi paytlarda pedagogikada har tomonlama rivojlangan, ruhan boy, faol, zamonaviy dunyoda yuzaga keladigan muammolarni hal qilishga hamisha qodir, barkamol shaxsni tarbiyalash usuli, voqelikka munosabatni shakllantirishning eng muhim vositasi, ma'rifiy tarbiya usuli sifatida ma'naviy-ahloqiy muammolarga e'tibor ortib bormoqda. Estetik tarbiya tizimi esa o'rab turgan voqelik hamda o'z atrofidagi go'zallikni his qilishga o'rgatadi. Tizimli ta'limning birinchi bosqichida ma'naviy-ahloqiy, badiiy va estetik tarbiya olgan bola keyinchalik musiqachi, rassom, adabiyotshunos bo'lib yetishmasa ham, uning tafakkurida go'zallik olamiga nisbatan muhabbat, mehr, ong evriluvchanligi, ahloqiy hamda badiiy qadriyatlarga ehtirom saqlanib qoladi.

San'at — inson shaxsini shakllantiradigan, uning atrof muhit to'g'risidagi tasavvurlarini kengaytiradigan eng muhim omillardan biridir. Shu nuqtai nazardan olganda san'at asarlarini idrok etish ko'nikmasini rivojlantirish badiiy tarbiyaning muhim maqsadi hisoblanadi.

Badiiy obrazni estetik kategoriya sifatida to'laqonli o'zlashtirish san'at oldida turgan vazifadir. Estetik tuyg'u, ya'ni san'at asari mohiyatini anglash, rassom tomonidan muayyan obrazni tavsiflash uchun foydalanilgan ifodalash vositalarini farqlash, shuningdek, san'at asarini shaxsiy hayotiy tajribasi bilan qiyoslash qobiliyatini shakllantirishdir. Agar bolaga ko'z oldidagi o'rmon, daryo, ko'chani ta'riflash taklif qilinsa, u mayda-chuyda detallarga o'ralashib, ob'ektlarning eng muhim, umumiy jihatlarini ajratib berishni uddalay olmaydi. Badiiy asarlar esa uning tom ma'nodagi "ko'rish" ko'nikmasini tarbiyalashda yordam beradi. Maktab o'quvchilari bilan suhbatlar, muayyan tasviriy san'at asarlari bo'yicha nazariy va amaliy mashg'ulotlar o'tkazishda ularni asarlarning mazmun-mohiyatini his qilish va ko'rishni o'rgatish pedagogning asosiy vazifasidir. O'quvchilar tasviriy san'at asari,

undagi obraz hamda g‘oyalar mohiyatini qanchalar chuqur anglab yetishsa, shaxsiy fikrlari va hissiyotlari shunchalar boy bo‘ladi.

San‘atning faqat o‘ziga xos tili mavjud va uni san‘at asarlarini idrok etishdan boshlab o‘rganish lozim. Rangtasvir, musiqa, adabiyot namunasini idrok etish — bu o‘quvchidan pedagog rahbarligi ostida muayyan ko‘lamda mehnat qilishni talab etadigan jarayondir. Ijodkorlik va jarayonning shunday rivojlanishidan manfaatdor o‘qituvchi o‘quvchilarni estetik tarbiyalash uchun turli imkoniyatlarni qidiradi va hech qachon tasviriy san‘at hamda musiqa darslari uchun belgilangan doiralar bilan chegaralanib qolmaydi. Shunday qilib, ijodkorlik bilan bog‘liq darslarda san‘at asarlarini idrok etish qobiliyatini maktab o‘quvchilarini estetik tarbiyalash vositasi sifatida rivojlantirish usullari va yo‘llari bizning ishlanmalarimiz asosini tashkil qildi. San‘at asarlarini idrok etishning asosiy tushunchalari, bosqichlari va darajalari haqida gap borganda, idrok — bu atrof muhit to‘g‘risida axborot olishga yo‘naltirilgan faol jarayon bo‘lib, u idrok etilayotgan ob‘ektni o‘rganishga qaratilgan real harakatlarni o‘z ichiga oladi.

Estetik idrok — bu insonning umumiy go‘zallik olami bilan tanishish jarayoni sifatida insoniy munosabatlar nafosati, tabiatning betakror nazokati yoki noyob san‘at asari jozibasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Badiiy idrok (xilma-xil san‘at asarlarini idrok etish) — estetik idrokning alohida turi bo‘lib, san‘atning shartlilik tabiati va san‘at asari bilan muloqotdan ijobiy hissiyotlar olishga ehtiyoj — estetik zavq bilan kechadi. Badiiy idrok — bu tomoshabin va asar muallifining bir-biriga o‘zaro ta‘sir ko‘rsatishi, muloqoti, xatto, baxs-munozarasi bilan ifodalanadigan alohida jarayondir.

Yoshlar bilan san‘atning har qanday turi o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar, avvalo, idrokdan boshlanadi. San‘at asari maktab o‘quvchisi tomonidan bevosita qabul qilingandan keyin, g‘oyaviy-badiiy mohiyati anglab yetilgandan so‘nggina o‘zining tarbiyaviy va ta‘limiy maqsadlariga erishadi. Shuning uchun ham aynan idrok jarayoniga alohida e‘tibor qaratish lozim. Estetik idrokning oliy maqsadi — inson shaxsini shakllantirishdir.

Badiiy asarni idrok etish sifati quyidagilarga bog‘liq:

- uning murakkablik, ahamiyatlilik, mukammallik darajasi;
- idrok etish shart-sharoitlari;
- o‘quvchi hususiyatlari (uning idrok etish madaniyati, ahloqiy tamoyillari, estetik tajribasi, ma‘lumot darajasi, idrok qobiliyatining psixologik turi, ruhiy dunyoqarashi, aqidalari).¹

Asarni badiiy idrok etish jarayoni uch bosqichdan o‘tadi:

¹ Bulatov S.S., Soipova M.S. Badiiy tahlil tamoyillari. –T.: Fan va texnologiya, 2016, -260 b.

1. kommunikatsiya oldi bosqichi, ya'ni tomoshabinning san'at asari bilan tanishish arafasidagi bosqich;
2. kommunikatsiya bosqichi, ya'ni tomoshabinning san'at asari bilan aloqasini (muloqotini) o'z ichiga oladigan bosqich;
3. kommunikatsiyadan keyingi bosqich, ya'ni aloqa nihoyasiga yetgan, lekin san'at asarining jonli ta'siri saqlanib qoladigan bosqich bo'lib, uning darajasiga tayanib insonning emotsional holatiga baho berish mumkin.

Badiiy idrokning shakllanishi va rivojlanishi insonning ma'naviy yuksalishi jarayonida bir qator bosqichlardan o'tadi va u quyidagilarda ifodalanadi:

- san'at tilini o'zlashtirish;
- maxsus bilimlar olish;
- badiiy asarlar bilan muloqot qilish orqali muayyan tajriba to'plash, badiiy didni shakllantirish;
- badiiy bilishga qiziqish uyg'onishi.

San'at asari bilan aloqada bo'lish bolalarda turli hissiyotlarni tug'diradi va ularni ikki guruhga taqsimlash mumkin:

1. San'at asari bilan aloqada bo'lish (idrok etish):

- yuzaki ko'zdan kechirish;
- lahzalik zavq;
- lazzatlanish;
- barqaror taassurotlar olish uchun qiyoslash.

2. Ta'sirlanish:

- asar obraziga kirish;
- hissiyotlar "parvozi";
- asar ta'siriga tushish (badiiy obrazga hamdard bo'lish, uning hayoti bilan yashash).

Badiiy asarni idrok etish zamirida quyidagi tarkibiy qismlar (bosqichlar) yotadi:

- birlamchi idrok (asarni tomoshabin sifatida ko'z bilan qamrab olish, tafakkur qilish va ko'zdan kechirish);
- ko'rganlaridan muayyan hissiyotlarni boshdan kechirish;²

Xulosa o'rnida shuni aytish lozimki, kompozitsion fikrlash qobiliyati orqali o'quvchilarda estetik idrok, taqdimot, estetik his-tuyg'u rivojlanadi. Hissiy tajribalar to'planadi, nutq boyitiladi. O'quvchilar fikrlash jarayoni rivojlantiriladi, taqqoslash tahlil qilish, sintezlash, umumlashtirish jarayonlarida muhim ahamiyat kasb etadi. Jamiyat tomonidan oldimizga qo'yilgan yetakchi maqsad – har bir yosh avlodning shaxsini har tomonlama kamol toptirish uchun mehnat, axloqiy va estetik tarbiyaning yaqin birligiga erishish ekan, bunday muhim vazifa yechimi sifatida kompozitsion ko'rish, fikrlash qobiliyatlarini ta'lim jarayonida yangi o'quv-ijodiy vazifalar tizimini

² Ahmedov M.B. va Xasanova M.Z. Qalamtasvir. – T.: IJOD-PRINT, 2021, -188 B.

amalga oshirishni keltirish mumkin, va bu o‘z maqsadimiz tomon yetaklaydigan samarali yo‘l bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekistonda erkin va farovon yashaylik! – T.: TASVIR nashriyot uyi, 2021, -52 b.
2. Ahmedov M.B. va Xasanova M.Z. Qalamtasvir. – T.: IJOD-PRINT, 2021, -188 B.
3. Bulatov S.S., Soipova M.S. Badiiy tahlil tamoyillari. –T.: Fan va texnologiya, 2016, -260 b.
4. Bulatov S.S., Salimova S.N., Muxtorov A. Sherdor madrasasi bezaklarining sirli olami. – T.: Talqin, 2007, -14 b.
5. Siddiqova Sh. Akmal Nur ijodida muhabbat mavzusi (magistrlik disertatsiyasi). – T.: K.Behzod nomidagi MRDI, 2019.
6. Allaberganovna, A. F. (2022). KIYIMLARGA NAMLAB-ISITIB ISHLOV BERISHDA SHAKLNI SAQLASH XUSUSIYATINI YAXSHILASH MAQSADIDA ZAMONAVIY PRESSLARNING ISHCHI ORGANLARI KONSTRUKSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH. Scientific Impulse, 1(2), 117-122.
7. Allaberganovna, A. F. (2022). Improvement of the Design of Working Bodies of Modern Presses to Increase Shape-Saving Characteristics During Moisture-Heat Treatment of Clothes. Miasto Przyszłości, 28, 17-19.
8. Atayeva, F. (2022). KIYIMLARGA NAMLAB-ISITIB ISHLOV BERISHDA SHAKLNI SAQLASH XUSUSIYATINI YAXSHILASH MAQSADIDA ZAMONAVIY PRESSLARNING ISHCHI ORGANLARI KONSTRUKSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH. Science and innovation, 1(A5), 221-225.